

I. Dünya Savaşı Sonrası Almanya ve Avusturya'nın Diaspora Politikaları

Deniz Taylan Uysal*

(ORCID: 0000-0002-2711-9031)

Makale Gönderim Tarihi

25.04.2021

Makale Kabul Tarihi

25.09.2021

Atf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Uysal, D. T., "I. Dünya Savaşı Sonrası Almanya ve Avusturya'nın Diaspora Politikaları", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 6/2 (2021): 914-947.

APA: Uysal, D. T. (2021). I. Dünya Savaşı Sonrası Almanya ve Avusturya'nın Diaspora Politikaları. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 6 (2) , 914-947.

Öz

Sınır-ötesi ulusal azınlıklar irredantizme yatkın yapıları sebebiyle güvenlik sorunları yaratabilmektedir. Soydaş azınlık politikalarının ortaya çıkması, I. Dünya Savaşı ertesinde Almanya ve Avusturya'nın izlediği politikalara dayanmaktadır. Bu diaspora politikalarının temelini 'yurtiçinde mümkün olduğu kadar liberal bir ulusal azınlık politikası izlemek', 'göçmenleri azınlıklardan ayırmak' ve 'soydaşlarla sınır-ötesi ilişkileri geliştirmek' oluşturmaktadır. Azınlık haklarının gelişmesini sürekli destekleyen ve sınır sorunlarının barışçıl çözümünü amaçlayan Avrupa bütünleşmesi sürecinin de, sorunun çözümüne yadsınamaz bir katkısı bulunmaktadır. Avrupa bütünleşmesi sayesinde sınırların belirsizleştiği ve halkların kaynaştığı bir coğrafyada, geçmişte savaşlarda kaybedilen topraklar önemsiz hale gelebilecektir.

Anahtar Kelimeler: Almanya, Avusturya, Avrupa Bütünleşmesi, Azınlık Hakları, Diaspora.

* Dr., Turist Rehberi, Türkiye, taylanuysal@gmail.com.
PhD, Tourist Guide, Turkey.

Diaspora Politics of Germany and Austria After the First World War

Absract

Cross-border national minorities could create security problems due to their irredentism-prone nature. The emergence of kin minority policies is based on the policies followed by Germany and Austria after the First World War. The basis of these diaspora policies consist of "following a liberal national minority policy", "separating immigrants from minorities" and "developing cross-border relations with kin minorities as much as possible". The European integration process which continuously supports the development of minority rights and aims the peaceful resolution of cross-border problems, has an undeniable contribution for the solution. Thanks to the European integration, the lands lost in past wars could become of insignificant importance in the Union where borders are blurred and nations are merged.

Keywords: Germany, Austria, European Integration, Minority Rights, Diaspora.

Giriş

19. yüzyılda uluslararası siyasetin önemli konularından biri diğer ülkelerde bulunan azınlıkların soydaş devletleri tarafından korunmasıdır. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Prusya İmparatorluğu, Rus Çarlığı ve Osmanlı İmparatorluğu Doğu Avrupa ve Balkanlarda uzun soluklu bir mücadele içine girmiştir. İmparatorluklar bir taraftan siyasi amaçlar için diğer bölgelerdeki azınlık sorunlarını körüklerken, diğer taraftan kendi içlerinde soruna çözüm bulmaya çalışmıştır. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu devleti ayakta tutabilmek için, bugün Avrupa'da benimsenen azınlık hakları politikalarının temelini oluşturan birçok reform gerçekleştirmiştir. Avrupa'da yer alan diğer köklü imparatorluklar için de durum farklı değildir. Osmanlı İmparatorluğu Tanzimat'tan sonra azınlıkların korunması için önemli adımlar atmıştır, ancak farklı ulusların imparatorluktan kopması engellenememiştir. Diğer güçlü devletler ise bu bölgede yer alan halkların bağımsızlığını destekleyerek, durumu savaş olmaksızın (hatta savaşların sonucunda bile) içinden çıkılmaz bir hale getirmişlerdir. Çok-uluslu imparatorluklar döneminden sonra, geçmişe oranla daha küçük ve etnik olarak büyük oranda homojen

Avusturya, Almanya, Macaristan ve Türkiye gibi ülkeler ortaya çıkmıştır. Yeni ortaya çıkan ülkeler giderek daha yabancı/azınlık düşmanı toplumlar haline gelmiştir. Etnik milliyetçilikteki bu yükseliş II. Dünya Savaşı'nın bitimine dek sürmüştür.

19. ve 20. yüzyıllar boyunca ulus-devlet ideolojisiyle etnik homojenliği sağlamaya çalışan Avrupa devletleri, II. Dünya Savaşı'ndan sonra milliyetçi politikaları kısmen terk ederek, demokratikleşme sürecini hızlandırmıştır. Savaş sonrasında insan haklarının korunmasına, 90'lardan sonra ise azınlık haklarına önem verilmiştir. Bunda azınlık meselelerinin uluslararası güvenliği tehdit eden boyutu da rol oynamıştır. Azınlıklar, özellikle de ayrılıkçı hareketlere sahip olanlar genel olarak ulus-devletlerin iç güvenliğini tehdit ederken, soydaş azınlıklar azınlıkların ayrılıkçılığa en yatkın ve çatışma potansiyeli barındıran tipi olarak belirmektedir. Soydaş azınlıklar bünyelerinde bulundurdıkları potansiyel irredantizm tehlikesi ile sürekli bir güvenlik sorunu yaratmaktadır. Azınlıkların haklarının genişletilmesinin ayrılıkçı hareketleri önleyeceği düşünülmüştür. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşmiş Milletler, AGİT, Avrupa Konseyi gibi uluslararası kurumların da katkısıyla azınlık haklarının hızla gelişmesi diasporaların haklarını, refahını ve soydaş ülkelerle iletişimini arttırmıştır. Bu kapsamda, azınlık haklarının gelişmesini sürekli destekleyen ve sınır sorunlarının barışçıl çözümünü amaçlayan Avrupa bütünleşmesi sürecinin de, sorunun çözümüne yadsınamaz bir katkısı bulunmaktadır.

Tarihsel Süreç

Almanya Avrupa tarihi için önemli bir ülkedir. Her ne kadar Orta Avrupa'da yer alsada, Almanya tüm Avrupa'yı etkilemiştir. Almanya Roma İmparatorluğu döneminde bir coğrafi bölgeyi (Germania) anlatmak üzere kullanılmıştır. Alman ulusunu oluşturan kavimlerin Doğu'ya doğru yayılması 12. yüzyıldan itibaren bugünkü Baltık ülkeleri, Polonya, Çekya, Slovakya, Ukrayna, Rusya, Romanya, Macaristan ve eski Yugoslavya ülkelerine doğru gerçekleşmiştir¹.

¹ Stefan Wolff, "From Irredentism to Constructive Reconciliation?", CISS/ISA Conference in Washington DC, 28-29 Ağustos 2000, s.4.

Almanya ve Avusturya devletlerini kuran Alman nüfusun Nazizm tarafından birleştirilmesini takiben, 2. Dünya Savaşı'nın ertesinde bu türden bir birleşme barış anlaşmalarıyla yasaklanmıştır. Dünya savaşları ertesinde yapılan barış anlaşmaları ile küçültülen Almanya'nın; Südet ve Silezya bölgelerinde, Avusturya'nın Güney Tirol'de, Macaristan'ın Transilvanya, Güney Slovakya ve Voyvodina bölgelerinde bıraktıkları nüfuslar diasporalara dönüşmüştür.

Almanya savaş sonrasında Milletler Cemiyeti'ne girmiş ve Doğu Avrupa'ya yayılmış milyonlarca Almanı da göz önünde bulundurarak, azınlıkların koruyucusu rolüne soyunmuştur. Bu çabaları, Versailles koşullarının gözden geçirilmesi talebine bir araç olarak görülmüştür. Almanya, Milletler Cemiyeti'nin yurtdışındaki etnik Almanları hiçbir zaman yeterince koruyamayacağını düşünmektedir².

İki savaş arasında azınlıklar, genellikle komşuların irredantist öğeleri olarak görülmekte, yurttaştan çok güvenlik riski olarak algılanmaktadır. Azınlık anlaşmalarındaki vaatlerin çoğu yerine getirilmemiştir. II. Dünya Savaşı sınırlarda önemli değişiklik yapmamış, statükoyu genel olarak korumuştur. Nazilerin yaptığı düzenlemeler iptal edilmiş ve temel değişiklik olarak Almanya ikiye bölünmüştür. Bu bölünme uzun soluklu bir Avrupa bütünleşme sürecinin önünü açacaktır. Sınırlarda esaslı değişiklik Ukrayna ve Polonya'nın topraklarının batıya doğru genişlemiş olmasıdır. Çekler, Alman ve Macar azınlıkları ülkelerinden kovmuştur³. II. Dünya Savaşı'nda dış Almanların birleştirilmesi planı başarısızlığa uğrayınca, Almanya için bu azınlıklarla yeniden bağlar kurabilmenin yegane yolu barışçıl bir strateji izlemek olmuştur.

I. Dünya Savaşı sonrasında yeni ulus-devletlerin kurulması azınlıkların oranını azaltmış gözükmektedir: I. Dünya Savaşı sonrasında, savaş öncesinde sayısı 60 milyon ve oranı %50 olan azınlıklar, 30 milyon ve %25'e düşmüştür⁴. II. Dünya Savaşı ise I. Dünya Savaşı sonunda ortaya çıkan statükoyu koruyarak ve mecburi göçler yoluyla Orta ve Doğu Avrupa'yı daha da homojen devletlerden oluşur hale getirmiştir. Dünya savaşları oluşturulan katı ulus-devletler sisteminde,

² Mark Mazower, *Karanlık Kıta Avrupa'nın 20. Yüzyılı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s.56-66.

³ A.e., s.261.

⁴ Pierre Renouvin, *I. Dünya Savaşı*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, s.109.

yeni devletler içindeki toplam azınlık nüfusunu azaltsa da, sınırların ötesinde bıraktığı soydaş azınlıklarla, aslında, Avrupa'daki azınlıklar sorununu daha çok tehlike arzeder hale getirmiştir.

Azınlık Hakları

Azınlık hakları ilk kez Versailles Anlaşması (1919) ile uluslararası denetime tabi olmuştur. Her ne kadar bir azınlık tanımı yapılmamış olsa da ırksal, dilsel ve dinsel azınlıklara ait kişilerden bahsedilmektedir. Milletler Cemiyeti'ne verilen rol tanınacak haklar aracılığıyla etnik ayrılıkçılığın önlenmesidir⁵. Oluşturulan Milletler Cemiyeti azınlıklar sistemi, 1919 paylaşım anlaşmalarının sağladığı uluslararası barışı sürdürmek için tasarlanan ortak güvenlik rejiminin bir ögesidir⁶. I. Dünya Savaşı sonrasında Alman, Avusturya ve Osmanlı imparatorluklarının topraklarında güçlü müttefikler yaratmak için fazlasıyla toprak verilerek kurulan Doğu Avrupa ülkeleri, diğer taraftan azınlık anlaşmaları ile denetlenmek istenmiştir. Çekoslovakya ve Polonya gibi Avrupa'nın doğusundan yer alan ülkelerin bağımsızlıklarının kabulü azınlık haklarının tanınması koşuluna bağlanmıştır. Muzaffer devletler, yapılan sınır anlaşmalarından memnun olmayan devletlerin yeni bir çatışmaya yol açmalarını istememiştir. Osmanlı, Avusturya ve Macaristan gibi mağlup devletlere de azınlıkların korunması, barışın tesisi için bir zorunluluk olarak dayatılmıştır⁷. MC'nin bu kararlarının evrensel olduğunu söylemek mümkün değildir. Muzaffer devletler kendilerini, ayrıca Almanya'yı bu yükümlülüklerden muaf tutmuştur⁸. Tunç'a göre yeni kurulan ve mağlup devletlere dayatılan anlaşmalarla gerçekte amaçlanan azınlıkların korunması değil, nüfuz bölgelerinin ve toprakların paylaşımıdır. Dünyanın geri kalan bölgelerinde yer alan halklar için bu

⁵ Erdoğan Boz, "Bireysel ve Kolektif Haklar Bağlamında Azınlık Hakları", *Nart Dergisi*, 84 <http://kaffed.org/index.php/bilgi-belge/insan-haklari/item/744-bireysel-ve-kolektif-haklar-ba%C4%9Fam%C4%B1nda-az%C4%B1n%C4%B1k-haklar%C4%B1.html>

⁶ Meral Atılğan, "Avrupa Birliği, Azınlık Hakları ve Türkiye", *Türk İdare Dergisi*, s.3 <http://www.tid.gov.tr/Makaleler/M.Atılğan%2043-66.doc>

⁷ Gözde Yılmaz, "Avrupa'da Azınlıklar ve Azınlık Hakları", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 14/2, 2015, s.109-122.

⁸ Argun Başkan, "Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri ve Azınlık Hakları", <http://www.kaffed.org/bilgi-belge/insan-haklari/item/2-avrupa-birligi-turkiye-iliskileri-ve-azinlik-haklari.html>

tür önlemler öngörülmediği gibi, azınlıkların korunması MC Misakına da eklenmemiştir⁹. Verilen haklar azınlık sorunlarını çözmemiş, özellikle Alman ve Macar azınlıklar kendilerine tanınan hakları alamadıkları iddiasıyla sürekli MC'ye başvurmuştur¹⁰.

Bu anlaşmalar beklendiği üzere azınlıkların buldukları ülke içinde asimilasyonunu sağlayamamış, kimseyi memnun etmemiştir. İçlerinde kendileriyle birlikte yaşamak istemeyen ve zorla ülkelerinden ayrılmış önemli nüfusa sahip azınlıklar bulunduran yeni kurulan ülkeler, Batı Avrupa'daki ulus-devletler gibi vatandaşlık üzerine kurulu ve etnik farklılıkların önemli olmadığı, merkezi hükümetin güçlü olduğu istikrarlı bir yapıyı da kuramamışlardır. Galip devletlerin daha en başından azınlık anlaşmaları ile ikinci sınıf demokrasiler olarak yaftaladığı bu ülkelere, en başta azınlıkların hamisi komşu devletler müdahale hakkını kendilerinde görmüşlerdir. Hitler bunun en bilinen örneğidir; Çekoslovakya'da Alman azınlığın haklarını korumak, uluslararası toplumda ciddi bir itiraz görmeyen bir gereklilik olarak görülmüştür. Oysa aynı yıllarda ne Fransa'da ne İngiltere'de ne de ABD'de azınlıkların haklarından söz eden yoktur. Yeni kurulan Doğu Avrupa devletlerinin gelişmemiş ve liberal değerlerden uzak olduğu, diğer taraftan Batı Avrupa'nın azınlıkların korunması konusunda yeterince gelişmiş bir sisteme sahip olduğu yönünde bir algı oluşmuştur. İki savaş arası dönemde MC'nin azınlıkların korunması konusundaki başarısızlığı meselenin gündemden düşmesine yol açmıştır. Diğer taraftan, II. Dünya Savaşı sırasında Doğu Avrupa'daki kimi azınlıkların Nazilerle işbirliği yapmış olmasının sonucu olarak, savaş sonrasında azınlık haklarına kuşkuyla yaklaşılmaya başlanmış, azınlık hakları uluslararası barış ve güvenliğe tehdit olarak algılanmıştır¹¹.

II. Dünya Savaşı ertesinde azınlıklar sorunu, MC döneminden daha az gündeme gelmektedir. Birleşmiş Milletler Şartı'nda da, Almanya'nın azınlıkların haklarını bahane ederek savaşı başlatmış olması yüzünden

⁹ Hasan Tunç, "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye", Ankara, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1/2, Haziran-Aralık 2004, s.181-238.

¹⁰ A.e., s.187.

¹¹ Jennifer J. Preece, "Minority Rights in Europe: from Westphalia to Helsinki", *Review of International Studies*, 23/ 1, 1997, s.76-82.

azınlıklardan bahsedilmemiştir¹². Savaş sonrasında azınlık hakları ile ilgili çalışmalar, bireysel insan haklarının korunması ve sömürgeler açısından önem taşıyan ırk ayrımcılığının önlenmesi alanına kaymıştır¹³. Azınlık hakları kolektif haklar kapsamında değil bireysel haklar bağlamında değerlendirilerek ikincil bir konuma itilmiştir. Nitekim 1948 İnsan Hakları Bildirgesi'nde azınlık haklarından söz edilmemiş, azınlık hakları insan hakları içerisinde eritilmiştir¹⁴.

Avusturya'nın Diaspora Politikaları

Avusturya, azınlık haklarının modern anlamda ilk uygulandığı ülkelerdendir. Avusturya'nın bu hakları tanımamasını ve kısmen çok-uluslu bir toplum olduğunu kabul ederek çok-kültürlülüğe benzer bir yapı kurması; azınlıkların yararından ziyade, baskı politikalarının sonuç vermediğini tespit etmeleri ve İmparatorluğu tümüyle kaybetmek istemedikleri için taviz vermeleri olarak değerlendirilebilir. Öncelikle güçlü Macarlara eş-hanedan statüsü verilmiş, ardından Çekler ve diğer halklar da azınlık haklarına sahip olmuştur. Bu haklar siyasi olarak temsil edilme, ayrı meclis kurma, resmi işlerde çift-dillilik, anadilde ilkökul eğitimi gibi önemli, günümüzde halen birçok azınlığın elde edemediği haklardır¹⁵.

Almanya I. Dünya Savaşı öncesinde yayılmacı bir politika izlemekle birlikte, yurtdışında yaşayan Almanlar konusuyla devlet düzeyinde çok ilgilenmemiş, bu alanda daha ziyade dernekler faaliyet göstermiştir. Ancak I. Dünya Savaşı'nın Alman nüfusunu farklı ülkelere dağıtması Weimar Cumhuriyeti'nin politikasını değiştirmiş, bir devlet politikası olarak kiliseler, yardım kuruluşları, okullar, gazeteler, kültürel faaliyetler ve ekonomik kuruluşlar eliyle yurtdışındaki Almanlara mali destek sağlanmıştır. Nasyonel Sosyalistler de Weimar

¹² Tunç, a.g.m., s.187.

¹³ Boz, a.g.m. (çevrimiçi).

¹⁴ Atılın, a.g.m., s.47.

¹⁵ Pieter Judson, "When is a diaspora not a diaspora?", *Heimat Abroad*, University of Michigan Press, 2010, s.224.

Cumhuriyeti'nden teslim aldıkları yapıyı sahiplenmişler, ancak yayılmacı bir politikaya çevirmişlerdir¹⁶.

Almanların yerleştikleri bölgeler içinde Almanya ve Avusturya'ya oldukça yakın olan ve Bohemya, Moravya ve Silezya'yı içeren Südet bölgesi özellikle önem taşımaktadır. Bu bölgede Alman nüfus 18. yüzyıla kadar çoğunluktadır, daha sonra Çek nüfusun artmasıyla azınlıkta kalmıştır (Bohemya'da 1848 seçimlerinde Çek vekillerin oranı %62'dir). Bölgede Çeklerin ulusçuluk hareketi oluşturması kadar Almanların da kendilerine ait bölgelerde özerk yönetimler oluşturma hareketlerine girişmiş olmaları ilginçtir. Almanlar nüfusun üçte birinden azını oluşturduklarının farkındadır, dolayısıyla uzun vadede çıkarlarını bölgesel özerklik ile garanti altına almak istemişlerdir. Almancanın bir dialekti olan Yidiş dili konuşan, bölgede %1-2 nüfusa sahip olan Yahudiler de önceleri Alman idaresinde kalmayı seçmişler ancak özellikle Bohemya'da güçlü Çek burjuvazisinin ve entelijansiyasının önderliğinde filizlenen Çek ulusçuluğu güçlendikçe Çek hakimiyetinde kalmayı tercih etmişlerdir. Bir süre sonra azınlıkta kalan Almanlar, çoğunlukta kalabilecekleri bölgesel yönetimler oluşturma ve giderek zayıflayan Avusturya'dan ziyade Almanya'dan destek bulma politikası gütmüşlerdir¹⁷.

Almanya özellikle Südetlerde siyasi güç arayışına girmiştir. I. Dünya Savaşı öncesinde Alman derneklerinin Doğu Avrupa'da toplam 560.000 üyesi varken tek başına 200.000 üyeye sahip olan Alman Okul Derneği, Avusturya İmparatorluğu içinde Almanya adına milliyetçiliği örgütleyen ve parasal olarak destekleyen bir kurum olarak öne çıkmıştır. Bu dernekler etnik milliyetçiliğin en önemli unsuru olan dil eğitimini vererek milli bilinç yaratmanın yanısıra fakirlere yardım etmek, yetimhaneler açmak, yerel turizme ve tarıma destek vermek ya da kütüphaneler kurmak gibi her türlü desteği sağlamıştır¹⁸. Amaç zaten

¹⁶ Rogers Brubaker, "Accidental Diasporas and External Homelands in Central and Eastern Europe: Past and Present", *Political Sciences Series*, 71, Institut for Advanced Studies, Vienna, 2000, s.9-12.

¹⁷ Jiri Koralka, "Nationality representation in Bohemia, Moravia and Austrian Silesia, 1848-1914", *Governments, Ethnic Groups and Political Representation*, New York University Press, New York, 1993, s.85-123.

¹⁸ Judson, a.g.m., s.232.

uzun süredir bir arada ve çift-dilli olarak yaşayan toplulukları kaynaştırmak değil, etnik kimlik oluşturmaktır.

Bölgede yaşayanların esas olarak Avusturya-Macaristan vatandaşı olduğunu ancak Almanya'nın kurulmasına kadar zaten böyle bir ayırım olmadığını belirtmek gerekir. Ancak savaş sonrası dönemde Nasyonal Sosyalistler, Avusturya'yı güney bölgelerde kalan Almanları katolikliği kullanarak kendilerden uzaklaştırmakla suçlamışlardır¹⁹. Diğer taraftan Habsburg İmparatorluğu çok-uluslu yapısını korumak adına bugünkü Avrupa Birliği'nin çok-kültürlülük politikalarının temeli sayılabilecek birçok olumlu adım atmış, aynı zamanda Almanların haklarını da savunmuş ancak imparatorluğun dağılmasını yine de engelleyememiştir. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda Almanlar, nüfusun yönetici ve kültür yayıcı bir misyonu olan, en önemli etnik unsur olarak öne çıkmaktadır. Aynı zamanda en çok vergi veren topluluk da Almanlardır. Ancak Avusturyalıların 1871 yılında Almanya'nın kurulmasından sonra bu ülkeyle irredandist bir ilişkiye girme yönelimi olmamıştır, ilişkiler işbirliği düzeyinde devam etmiştir. Avusturya kendini bir ulus-devlet olarak değil, çok-uluslu bir imparatorluk olarak görmektedir. Bunda Nasyonal Sosyalistlerin kızdıkları husus olan Katolikliğin rol oynadığı, gerçeği yansıtmaktadır (Prusya büyük oranda Protestandır). Avusturyalıların liberal kanadının Almanlık kavramına bakışı da Nazilerininki ile çelişmektedir. Bunlara göre Alman olmak mutlaka kan bağı gerektiren ya da toprağa bağlı bir olgu değil, kültürel bir olgudur, dolayısıyla Doğu Avrupa'daki diğer halklar da bu kültürü benimseyerek Alman olabilirler²⁰. Bu anlayış etninin yurt (heimat) ile olan bağına kestiği için Wilhelm Almanyası'ndan başlayarak 3. Reich'in da, hatta halen soya bağlı vatandaşlık ilkesini uygulamakta ısrar eden günümüz Almanya'sının bile anlayışına ters düşmektedir. Ayrıca Alman topluluklarının farklı ülkelerde farklı mezheplere ve coğrafyalara ait olması aralarında ciddi kültürel farklılıklar yaratmaktadır; hepsinin buldukları toplumla ilgili farklı çıkarları,

¹⁹ Norbert Götz, "German-Speaking People and German Heritage", *Heimat Abroad*, University of Michigan Press, 2010, s.70.

²⁰ Judson, a.g.m., s.225-226.

politikaları vardır: Dolayısıyla Almanya ve Avusturya için ortak bir diaspora politikasından söz etmek, geçmişte, mümkün değildir²¹.

Avusturya savaş sonrasında başarılı bir diaspora ve azınlık hakları politikası izlemiştir. Savaş sonrasında yapılan barış anlaşmalarının getirdiği çözümlerle sorunu içinden çıkılmaz hale getirdiği bir başka bölge Güney Tirol'dur. Savaşın bitiminde nüfusun %85'ini oluşturan 250.000 Alman'ın yaşadığı bölge, İtalya'nın savaşta saf değiştirmesinin karşılığında Trieste ile birlikte Avusturya'dan alınarak İtalya'ya verilmiştir. Wilson, barış görüşmelerinde meşhur 14 maddesinin İtalya için geçerli olmadığını beyan etmiştir²².

İtalya ve Avusturya sınırında dağlık kesimde yer alan bölge Kuzey Tirol, Güney Tirol ve Trento olarak üçe ayrılmaktadır. İlk ikisi Almanca konuşan sonuncu ise İtalyanca konuşan nüfusa sahiptir. İtalya sınır güvenliği açısından Alplerin güney kısmında yer alan Güney Tirol'ün kendisine verilmesini istemiş, bunu desteklemek için ise tüm bölgenin bir bütün olduğu dolayısıyla toplam İtalyan nüfusun çoğunlukta olduğunu öne sürmüştür. Ancak Güney Tirol kültürel olarak Alman'dır. 1947 yılında verilen özerklik Güney Tirol'ün beklentilerini karşılamamıştır. Yapılan anlaşmada Almanca resmi dil kabul edilmemiş, Güney Tirol ve Trento tek bir bölge haline getirilerek siyasi temsil olanakları sınırlanmış, bölgenin gelişmesi için ekonomik kararları alma yetkisi merkezi hükümette bırakılmış, memur kadroları İtalyanlara verilmiş ve en önemlisi Bolzano'da bir sanayi bölgesi yaratılarak nüfusun İtalyanlar lehine artması sağlanmıştır. Bu ayrımcı politikalar özerkliğin kağıt üzerinde kalmasına yol açmıştır. 1957 yılında Almanlar sadece Güney Tirol için geçerli olacak gerçek bir özerklik için şiddet eylemlerine başlamıştır. Avusturya meseleyi 1960'da Birleşmiş Milletler'e götürmüş ve BM aldığı kararla İtalya'yı Avusturya'yı muhatap olarak kabul etmeye zorlamıştır. Yapılan müzakereler 1969 yılında Güney Tirol'ün taleplerinin çoğunun karşılandığı bir bölgesel özerklik verilmesiyle sonuçlanmıştır. Her ne kadar Trentino bölgeden ayrılmasa da, İtalyanlar hem ekonomik olarak hem siyasi temsil açısından giderek güç kaybetmiştir. Bolzano'da kurulan sanayi

²¹ A.e., s.227.

²² Antony Alcock, "Trentino and Tyrol", *Europe and Ethnicity*, Routhledge, 1996, s.77-78.

bölgesine ekolojik gerekçelerle karşı çıkan ve temel geçim kaynakları tarım olan Almanlar, Avrupa Tarım ve Garanti Fonu'ndan destek almıştır. Çift-dillilik Almanlar için memuriyet kadrolarının önünü açmıştır. Barışa kavuşan bölge önemli turizm geliri elde etmeye başlamış, uzun vadede bölge hem kalkınmış hem de İtalyanlar ve Almanlar arasındaki gelir dengesizliği düzelmiştir²³.

Güney Tirol, I. Dünya Savaşı'nın yarattığı sınır-ötesi sorunlara Avrupa bütünleşmesi içinde bulunan en makul çözümlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Sorun irredantizm, bölgesel özerklik, çok-kültürlülük, merkezîyetçilikten yerinden yönetime geçiş, çift-dillilik, kalkınma sorunları ve ekonomik tercihler, siyasi temsil usulleri, kadrolaşma ve terör gibi hemen tüm unsurları barındırmaktadır. Yine de bulunan çözüm hem sınırların değişmesini gerekli kılmamış, hatta bölgesel sınır bile değişmemiş, bölgesel özerklik istenen şekilde sağlanmıştır. Çatışma sona ermiş ve etnik sorun büyük oranda çözülmüştür. Bu başarı Güney Tirol halkının olduğu kadar Avrupa bütünleşmesindedir. Güney Tirol Avrupa'daki diğer çatışmalı bölgelere, özellikle de Doğu Bloğunun çökmesinin ardından çıkan etnik çatışmaların çözümü için örnek olarak gösterilmektedir.

Avusturya dışarıda Güney Tirol ile uğraşırken, kendi içinde de sorunları bulunmaktaydı. Avusturya'nın güneyinde Slovenya ile sınırı oluşturan sarp dağların ardında kalan bölgede nüfusun çoğunluğunu Slovenyalıların oluşturmasına karşın (%65 civarı), I. Dünya Savaşı sonunda yapılan referandumdan ayrılık kararı çıkmamıştır. Yugoslavya'nın II. Dünya Savaşı sonrasında bölgeyi kazanma çabaları da sonuç vermemiştir. Ancak Avusturya dışarıda hak ararken kendi içinde farklı tutum sergilememiş ve Carinthia ile Styria bölgelerinde yaşayan Sloven azınlığa 1955 yılında anayasal düzenlemelerle anadilde eğitim, çift resmi dil kullanımı, temsil hakkı, Sloven-düşmanı örgütlerin yasaklanması gibi haklar tanımıştır. 1976 yılında ise sadece kendi dillerinde eğitim hakkı da getirilmiş ve yerel organlarda temsil hakları genişletilmiştir²⁴.

²³ A.e., s.77-78.

²⁴ Boris Jesih, "The Slovene Minority in Austria", *Ethnicity and Democratisation in the New Europe*, Routhledge, 1999, s.106-116.

Almanya'nın Diaspora Politikaları

Avusturya diasporalar üzerine kapsamlı bir politikaya sahip olsa da, sorunun esas muhatabı Almanya'dır. I. Dünya Savaşı sonrasında Alman dış politikası büyük ölçüde irredantizm, II. Dünya Savaşı sonrasında ise diaspora politikalarından oluşmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrasında Almanya'nın kaybettiği toprakları kazanmak için açıktan irredantist politikalar izleyememesinin kendileri açısından sebepleri bulunmaktadır: Bir taraftan Nasyonal Sosyalistlerin savaşın çıkmasına sebep olmaları yüzünden duyulan utanç, diğer taraftan II. Dünya Savaşı'nı kazanan ülkelerin Almanya üzerinde bir kılıç gibi tutmayı tercih ettikleri Yahudi Soykırımı'dır. Nasyonal Sosyalistlerin yaptıkları hatalar Alman halkının elinden haksız yere alınan toprakları geri kazanma şansını sonsuza kadar kaybettirmiştir. Diğer taraftan, Trianon Anlaşması ile aynı haksızlıklara uğrayan ve benzer bir konumda bulunan Macaristan, uluslararası toplumdan böyle bir baskı görmediği ve kendi de bir suçluluk duygusu içinde bulunmadığından komşu ülkelerde yaşayan soydaşlarının haklarını korumak adına daha rahat davranabilmekte, hatta devlet politikası düzeyinde olmasa da, siyasetçiler zaman zaman toprak taleplerini içeren irredantist eğilimleri dile getirebilmektedir. Almanların 2. Dünya Savaşı'nı çıkarmakta haklı gerekçeleri olduğunu söyledikleri nadiren duyulurken, Macar halkının Trianon Anlaşması'nı kendilerine karşı yapılan açık bir haksızlık olarak gördüğüne şüphe yoktur. Nitekim Macaristan yakın zamanda Trianon Anlaşması'nın imzalandığı 4 Haziran'ı 'milli yas' ilan etmiştir²⁵.

Milliyetçiliğin bir devlet kurma aracı olarak kullanıldığı 19. yüzyıl sonunda, bu yönde çabaların en önemli araçlarından birisi de nüfus sayımlarıdır. Bu sayımlarda anadil etnik kimliği de belirlemektedir. Ancak Judson'a göre bu yanıltıcı bir durumdur çünkü özellikle Habsburg İmparatorluğu'nda etnikler içiçe yaşamaktadır. Kimi etnik topluluklar çoğunluğu oluşturan etnik grubun içinde adalar şeklinde yaşamaktadır. Ancak, çift-dilliliğin yaygın olduğu bu bölgelerde kimin gerçekten hangi etniden olduğunu anlamak zordur. Milliyetçi derneklerin yaptıkları yardımlardan yararlanmak isteyen ya da o

²⁵ Kai A. Schafft, László J. Kulcsár, "The Demography of Race and Ethnicity in Hungary", *The International Handbook of the Demography of Race and Ethnicity*, Springer, London, 2015, s.570.

zamanlar yaygın bir uygulama olan bir yetimi büyütme üzere yanlarına almak isteyen Çekler, Almanca bildikleri için Alman olduklarını iddia edebilmektedir. Diğer taraftan oldukça kültürlü olan Yahudiler muntazam Almanca konuşmaktadır. Dolayısıyla dil tek başına kimliği belirlemede yeterli veriyi sağlamamaktadır. Ayrıca bu dernekler faaliyetlerini Almanya ve Avusturya'dan uzakta kalan Alman adacıklarından ziyade yakında bulunan ve Alman oldukları şüpheli olan ancak Almanca konuşan topluluklara milliyetçi bir bilinç aşılama için gerçekleştirmektedir. Galiçya gibi Lehlerin çoğunluğu oluşturduğu ya da Bukovina gibi Ukraynalıların ve Romenlerin çoğunluğu oluşturduğu daha uzak bölgelerde yaşayan Alman toplulukları ise etnik kimliklerini doğrulamak için dili bir araç olarak kullanmaktan ziyade, Almanca konuşan herkesi etnik topluluk içinde görme eğilimindedir. Bu sebeple şehir merkezlerinde önemli nüfusa sahip olan Almanca konuşan Yahudilerle işbirliği yapmaktadır. İmparatorluğun liberal tutumu ve buldukları bölgede hiçbir etninin çoğunluğu mutlak şekilde sağlayamaması sebebiyle de uzaktaki soydaş devlete bel bağlama ve diaspora politikaları izlemek değil, işbirliği politikaları izlemek tercih edilmektedir. Bu bölgelerde ancak yeni devletlerin kurulmasını takiben Alman azınlığa baskı politikaları baş göstermiş ve bu topluluklar Nasyonal Sosyalizm'de bir kurtuluş yolu görerek diaspora politikalarını desteklemişlerdir. Savaşın sonuna gelince yaşadıkları bölgelerden sürülmüşlerdir. Savaşın önce kendilerini sadece kültürel olarak Alman olarak gören ve Almanya'ya bir bağ hissetmeyen topluluklar, Almanya'da sürgünde radikalleşmiştir²⁶.

I. Dünya Savaşı'nın sonuçlarından biri olarak Çekoslovakya'nın kurulmasının ardından Alman nüfus diasporaya dönüşmüş ve Weimar Cumhuriyeti'nden itibaren ve özellikle 3. Reich'da dış politika malzemesi olarak kullanılmıştır. 1938 Münih Anlaşması ile Fransa ve İngiltere, Almanya'nın bu bölgeyi ilhak etmesine göz yummuş, ancak II. Dünya Savaşı ertesinde Slovakya'dan alınarak Macaristan'a verilenler dahil tüm ilhak edilen topraklar iade edilmiştir. Ayrıca ABD, SSCB ve İngiltere Alman nüfusun bölgeden tehcir edilmesini kararlaştırmıştır²⁷.

²⁶ Judson, a.g.e., s.228-241.

²⁷ Wolff (2000), a.g.m., s.4.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Çekoslavakya'da yaşayan 3,2 milyon Alman kökenliden yalnızca 250.000 kişi kalmıştır. Bu azınlığın kalmasına izin verilmesinin gerekçeleri bir Çek ya da Slovak ile evli olmak, ülkenin yeniden kalkındırılması için önemli, kalifiye bir mesleğe sahip olmak ya da siyasi olarak ülkeye bağlılık göstermek gibi çeşitlidir. Komünist yönetim Almanlara karşı asimilasyon politikası izlemiş, Almancayı yasaklamış, genç nesil ise baskı sonucu asimilasyonu tercih etmiştir. 1968 Prag Baharı azınlıklara karşı bir hoşgörü politikasının oluşmasını sağlamış, Alman azınlık Anayasa güvencesi altına alınmıştır, ancak komünist düzenin yeniden kurulması özellikle kurulan dernekler ve basın organları gibi hakların kullanımını sınırlamıştır. Bu baskıların sonucu olarak Alman nüfus %80 oranında azalmış ve 50.000 kişiye düşmüştür²⁸.

Polonya'da bulunan Alman azınlığın kaderi de aynı olmuştur. 13. yüzyılda Polonya'yı fetheden Almanlar burada güçlü bir koloni kurmuştur. Almanya ve Rusya tarafından daha önce ortadan kaldırılmış olan Polonya, II. Dünya Savaşı sonrasında muzaffer devletlerin ortak kararıyla batıya kaydırılmıştır. SSCB ise Ukrayna'yı daha batıya kaydırarak genişletmiştir. SSCB'nin bu inisiyatifine batılı müttefikler destek vermiştir. Önemli miktarda Polonya toprağının batıya kaydırılması her şeyden önce beraberinde zorunlu bir iskan politikasını getirmiştir. Bu politika Polonyalıların yanı sıra Ukraynalı, Beyaz Rus ve Litvanyalıları da kapsamıştır²⁹. Baltık ülkeleri dahil bu bölgelerde yaşayan dokuz milyon Alman, Federal Almanya'ya göç etmek zorunda bırakılmıştır, yerlerine ise Ukrayna'dan sürülen Lehler yerleştirilmiştir. Postdam Anlaşması sonrasında Polonyalılar gönülsüz de olsa doğudaki topraklarından vazgeçmek koşuluyla ülkenin batıya doğru kaydırılmasına razı olmuştur. Almanların ağırlıklı olarak yaşadıkları bu topraklarda Lehlerin çoğunluğa geçmeleri sağlanmıştır. Almanların bir kısmı ise ülke içindeki ya da Sovyetler Birliği'ndeki çalışma kamplarına sürülmüştür. 1950 yılında tamamlanan nüfus sayımı sonucuna göre; Yukarı Silezya'da yaşayanların nüfusu yerleşik 806.800 kişi ve doğudan getirilerek yerleştirilen 591.300 kişiden oluşmaktadır, 800.000 kişi ise

²⁸ A.e., s.5.

²⁹ Oktay Hekimler, *Avrupa Entegrasyonu Bağlamında Almanya'nın Yeni Doğu Politikası*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s.161.

Almanya'ya sürülmüştür³⁰. Sonraki dönemde Polonya'daki Almanların Yukarı Silezya'da yaşayanları Almanlaştırılmış Lehler olarak kabul edilmiş, Almanca konuşmak yasaklanmış ve asimilasyon politikası uygulanmıştır. Aşağı Silezya'da yaşayanlar ise büyük oranda göç etmiş, kalanları ise azınlık statüsü elde etmiştir. Daha sonraki dönemlerde göç bireysel olarak devam etmiş, Federal Almanya ve Polonya arasında yapılan anlaşmalarla 1990 yılına kadar 1,1 milyon Alman kökenli Polonya'yı terk etmiştir. Alman nüfusun neredeyse kaybolması Polonya'nın asimilasyon politikalarını kolaylaştırmıştır³¹.

İki savaş arasındaki dönemde Polonya nüfusu homojen olmaktan uzaktır: 1921 yılında Ukraynalılar %14, Belaruslar %4, Almanlar %4 ve Yahudiler %8 civarındadır. Polonya, Almanlar ve Yahudilere karşı düşmanca bir tavır sergilemekte ve mümkün olduğunca çok kişinin yurtdışına gitmesini milliyetçi politikalarla teşvik etmekteyken, slav kökenli Belarus ve Ukraynalılara karşı asimilasyonist bir politika güdülmüştür. Göç daha ziyade şehirlerden yaşanmıştır. Şehirlerde yaşayan Almanların %85'i, kırsalda yaşayan Almanların ise %55'i Polonya'yı terk etmiştir. Bunun şüphesiz en önemli sebebi Alman azınlığın Polonya için tehlike arz eden bir komşu anavatana sahip olmasıdır. Ancak bu göçün Almanya'nın iddia ettiği gibi zorla değil, toprak reformu altında Leh olmayan büyük toprak sahiplerinin mülksüzleştirilmesi, mesleki yeterliliklerin verilmemesi, kamu ihalelerinden men etme, büyük sanayi tesislerine Lehleri çalıştırma baskısı kurulması gibi idari ve ekonomik tedbirlerle gerçekleştirildiğini belirtmek gerekir. Diğer taraftan başka alanlarda da ayrımcılık ve baskı uygulanmaktadır: Poznanya ve Pomeranya'daki Alman okullarının sayısı 1921 yılında 1250 iken, 1937-38 yılına gelindiğinde sadece 60 okul kalmıştır³².

I. Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkımın ardından girilen Nasyonal Sosyalist dönem ve II. Dünya Savaşı'nın ardından, bu sefer daha acı bir bedelle, ülkenin her iki savaşta toplam topraklarının yaklaşık yarısını kaybetmesi ile ödeyen ülke, savaştan sonra tüm dış politikasını

³⁰ Tomasz Kamusella, Terry Sullivan, "The Germans of Upper Silesia", *Ethnicity and Democratization in the New Europe*, Routledge, 1999, s.169-175.

³¹ Wolff (2000), a.g.m., s.6-7.

³² Rogers Brubaker, *Nationalism reframed*, Cambridge University Press, 1996, s.84-97.

kaybedilen toprakların mümkün olduğu kadarını geri alma ve Batı ve Doğu Almanya'nın birleştirilmesi üzerine kurmuştur. Dolayısıyla Federal Almanya'nın ABD ve NATO ile işbirliği salt ideolojik bir işbirliği değildir. Nitekim bu politika amaca ulaşamayınca değişikliğe gidilmiştir. Batı bütünleşmesi, II. Dünya Savaşı sonrasında Almanya'nın uluslararası sistemde tekrar etkin olabilmesi için bir araç, adeta Almanya'nın varlık nedenine dönüşmüştür. Başlangıçta Batı güdümünde hareket olanakları sınırlı olan ve muhafazakar hükümetlerin Sovyetler Birliği ve Demokratik Almanya Cumhuriyeti karşısı politikalara ağırlık verdiği Federal Almanya, sosyalist lider Brandt öncülüğünde yürüttüğü Doğu Politikası ile başarıya giden yolu açmıştır³³. Muhafazakar ya da sosyalist, Alman hükümetlerinin dış politika öncelikleri her zaman için Almanya'nın birleşmesi olmuştur. Bu uğurda siyasi ve mali hiçbir fedakarlığı göze almaktan kaçınmamışlardır³⁴.

Muhafazakar Federal Almanya Başbakanı Adenauer (görev süresi 1949-1963), 2. Dünya Savaşı ertesinde, güçlü bir Almanya'nın batılı güçlerce de istenmediğinin farkında olarak, önceliği Federal Almanya'nın Avrupa bütünleşmesine ve NATO ittifakına vermiştir. Bu şekilde sabırla Batının güvenini tekrar kazanmaya ve Doğu Bloğu karşısında elini güçlendirmeye çalışmıştır. Adenauer için Almanya'nın yeniden birleşmesi ancak Avrupa bütünleşmesi aracılığıyla olabilir, dolayısıyla esas olan Avrupa bütünleşmesinden ziyade bunun Almanya'nın eski toprakları üzerinde egemenliğini nasıl yeniden sağlayabileceğidir. Almanya'ya eski topraklarını kazanma konusunda önemli bir desteğin geldiğini söylemek gerçekçi olmaz; her ne kadar Batılı güçler Bonn Anlaşması (1954) ile Almanya'nın birleşmesine dair desteklerini taahhüt etmişlerse de, mesela De Gaulle Polonya-Demokratik Almanya arasındaki Oder-Neisse hattını tanımıştır. Sosyalist Brandt'in Moskova Anlaşması ile Demokratik Almanya ile barış sürecini başlatması üzerine muhafazakar partilerin koalisyonu CDU/CSU konuyu Alman Anayasa Mahkemesi'ne götürmüştür. Mahkeme aldığı kararla hiçbir kurumun 'Almanya'nın birleşmesi amacından vazgeçemeyeceğini' belirtmiş ancak yapılan anlaşmayı da

³³ Hekimler, a.g.e., s.2-141.

³⁴ Desmond Dinan, *Avrupa Birliği Tarihi*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2008, s.168-185.

bir uluslararası tanınma olarak kabul etmemiş ve anayasaya aykırılık görmemiştir. Alman Dışişleri Bakanı Genscher'in çabaları sonucunda AGİT Helsinki Bildirgesi'nde (1975) sadece tüm Avrupa devletlerinin sınırlarının tanınması sağlanmamış, aynı zamanda 'bu sınırların barışçıl yollarla değiştirebileceği' de belirtilmiştir³⁵.

Federal Almanya sadece Demokratik Almanya Cumhuriyeti ile birleşme hedefi gütmemiş, aynı zamanda tüm Doğu Avrupa'da etkin bir diaspora politikası sürdürmüştür. Bu kapsama 1937 sınırları içinde yer alan Demokratik Almanya Cumhuriyeti ile birlikte Doğu Avrupa'nın hemen her yerine dağılmış halde bulunan Alman azınlıklar da dahildir. Almanya, Güney Tirol dışında, tarihsel olarak Avusturya'nın söz sahibi olduğu yerlerde de Alman azınlığın hamiliğini üstlenmiştir. Almanya savaşın ardından çok ciddi bir kalkınma sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Bunun yanısıra Doğu Avrupa'dan sürülen 12 milyon Almanın 8 milyonu Almanya'nın savaşta yıkılmış yoksul bölgelerine yerleştirilmiştir. Bu topluluklar farklı kültürleri sebebiyle ayrımcılığa maruz kalmıştır. Batı ile ilişkilerini sağlamlaştırmakla ve kalkınmayı sağlamakla meşgul olan hükümetler içerdeki soydaşlarına hem gerekli desteği verememişler, hem de bu grupların tepkisel yaklaşımı Almanya'yı uluslararası toplum nezdinde zor durumda bırakmıştır. Alsace-Lorraine'den ve Südetler'den umudunu kesen Alman hükümetleri, her şeye rağmen Silezya'dan 1990'lara kadar vazgeçmemiştir. Almanya 1990 yılına kadar anayasasında yazan tüm Almanları birleştirme ilkesine hukuken sadık kalmıştır. Ancak Doğu Almanya'nın Polonya sınırını 1950'de tanımış olması birleşme önünde bir oldu-bitti yaratmış ve Almanya bu politikasını bırakmak zorunda kalmıştır³⁶.

Almanya'nın Çeklerle sınır sorunu olmamıştır çünkü 1949 yılından bu yana tüm Alman hükümetleri 1937 sınırlarını tanımıştır. 1997 yılında yaptıkları ortak açıklamayla II. Dünya Savaşı öncesinde ve sonrasında yaptıkları için (Almanlar Münih Anlaşması sonrasında Çekoslovakya'yı ilhak ettikleri ve Çekler Almanları zorunlu göçe tabi

³⁵ Bianca Kaiser-Pehlivanoglu, *Germany's Commitment to and Impact on European Integration*, Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 1998, s.64-102.

³⁶ Stefan Wolff, "The Boundaries of Germanness", *Heimat Abroad*, University of Michigan Press, 2010, s.287-291.

tuttukları için) karşılıklı olarak özür dilemişlerdir. Çek Cumhuriyeti'nde kalan Alman azınlığın desteklenmesinin her iki ülkenin çıkarına olduğu kabul edilmiş, Alman-Çek Geleceği adlı ortak bir vakıf kurulmuştur. Alman azınlığa verilecek yardımlar, Almanya'da kurulmuş olan sürgünlere ait dernekler ve Çek Cumhuriyeti'ndeki toplanma merkezleri eliyle dağıtılmıştır. Diğer taraftan, Almanya'nın Çek Cumhuriyeti ile anlaşması bu ülkede yaşayan Almanların daha az yardım almasına yol açmıştır. Oysa Alman azınlığın daha çok asimilasyona maruz kaldığı Polonya'da hem yardımlar hem de elde edilen kazanımlar daha fazla olmuştur³⁷.

Polonya'daki durumun Çek Cumhuriyeti ile olan farklılığı, bu bölgeden daha fazla Almanın sürgün edilmesi, daha sert bir asimilasyon politikasının uygulanması ve en önemlisi Postdam Anlaşması'nda bölgenin Polonya'ya geçici statüde verilmiş olmasıdır. Ancak Demokratik Almanya, Postdam Anlaşması'na aykırı olarak sınırı tanımıştır³⁸. İlişkilerin bugünkü temelini ise Almanya'nın Oder-Neisse hattını sınır olarak kabul ettiği 1990 tarihli ikili anlaşma ve 1991 tarihli İyi Komşuluk İlişkileri Anlaşması oluşturmaktadır. Almanya'nın yaptığı yardımlar her zaman Opole Silezya ve daha az bir oranda Yukarı Silezya üzerinde yoğunlaşmıştır. Almanya yoğun eğitim ve kültür desteği sağlamış, Almanca eğitimi için öğretmen göndermiştir. Ayrıca 1993'ten beri, Polonya'daki Alman azınlığa yönelik öğrencilerin 12 aya kadar Almanya'da okuyabildiği özel bir değişim programı yürütülmekteydi. Federal hükümet ayrıca TV ve radyo yayınları ve Alman gazeteleri ve dergileri için kısmi finansman sağlamıştır. Ayrıca altyapı iyileştirmeleri, küçük işletmelerin ve özel çiftliklerin teşvik edilmesi ve sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi için fon sağlamıştır³⁹. Başlangıçta Almanlara toplu konutlar yapmak gibi daha büyük altyapı yatırımlarına verilen desteğin Almanların göç etmesine engel olmadığı ve yolsuzluklar yaşandığı görülünce, 1999 yılında alınan bir kararla doğrudan yardımlara ağırlık verilerek yaşam standardının yükseltilmesi amaçlanmıştır. Alman Hükümeti yardımlarda önceliği Polonya ve

³⁷ A.e., s.287-291.

³⁸ A.e., s.287-291.

³⁹ Wolff (2000), a.g.m., s.6-9.

Rusya'da yaşayan Almanlara vermiş, Romanya ve Baltık bölgesi gibi daha küçük azınlıkların bulunduğu yerlere yardımlar azaltılmıştır⁴⁰.

Rusya'da halen 800.000 civarında Alman bulunmaktadır. Almanya ve Rusya arasında konuya ilişkin olarak ikili işbirliği anlaşması bulunmaktadır. Bu azınlık çok dağınık şekilde yerleştiği için Alman hükümeti bunların Almanya'ya göçünden ziyade yaşadıkları yerlerde bir araya gelmeleri ve yaşam kalitelerinin artırılması ile ilgilenmektedir. Bu kapsamda yerleşim yerleri inşası, tarım desteği, KOBİ ve girişimcilik kredileri, mesleki eğitim destekleri sağlamaktadır. Ayrıca Almanların yaşadığı bölgelerde altyapı, sağlık ve kültür destekleri verilmektedir⁴¹.

1992 tarihli Alman-Romen anlaşmasına göre, Almanya'nın Romanya için diaspora politikası, ülkedeki Alman azınlığın yaşam koşullarını güvenceye almak ve geliştirmektir. Polonya'nın aksine, Rusya'ya benzer şekilde, Almanya ile Romanya arasında sınır veya toprak anlaşmazlığı olmadığından Alman dış politikasının temeli insani boyutla sınırlıdır. Alman-Romen anlaşması, Romanya Anayasası pozitif ayrımcılığı içermediğinden tarihsel açıdan dezavantajlı azınlık gruplarının durumunu düzeltmek için Romen vatandaşlarına dezavantaj yaratmayacak şekilde tedbirler öngörmektedir. Bu kapsamda birçok kültür merkezi açılmış, sağlık projeleri yapılmış, KOBİ ve tarım destekleri verilmiştir⁴².

Doğu Avrupa'nın komünist ülkelerinin AB üyesi olmak için gösterdiği çaba Alman politikacılarına bu ülkelerde siyasi ve ekonomik reformlar sağlamak için benzersiz bir fırsat sunmuştur. İkili anlaşmalar sınırlar ve azınlıklar da dahil olmak üzere geçmişten gelen sorunların çoğu için kapsamlı yöntemler önermektedir. 1989 sonrasında Orta ve Doğu Avrupa'ya yönelik politika aslında Doğu Politikası'nın devamı niteliğindedir. Eski CDU şansölyesi Helmut Kohl, komünizmin çöküşünü sadece Almanya'yı birleştirmek için bir fırsat olarak görmemiş, aynı zamanda AB'nin genişlemesini doğuya doğru teşvik etmek istemiştir.

⁴⁰ Wolff (2010), a.g.m., s.296.

⁴¹ Karl Cordell, Stefan Wolff, "Germany as a Kin-state The Development and Implementation of a Norm-consistent External Minority Policy towards Central and Eastern Europe", *Nationalities Papers*, Sayı 35/2, Routhledge, 2007, s.24-35.

⁴² A.e., s.24-35.

Doğu Avrupa ülkelerinin AB'ye katılımıyla İkinci Dünya Savaşı'ndan kaynaklanan kalıcı sorunların tümünün olmasa bile çoğunun çözüme ulaştırılması amaçlanmıştır. Sonuçta AB; ortak egemenlik ilkesinin, bölgesel işbirliğinin, sınırların genişletilebilirliğinin ve serbest dolaşımın geçerli olduğu bir birliktir ve bu ülkeler için de AB'ye üye olmak bu değerleri etkin bir şekilde benimsemeyi gerektirmektedir.

Almanya'nın soydaşlarına yönelik dış politikasında önemli role sahip olan faktörlerden biri de sürgünlerin kurdukları derneklerdir. 1947'den 1969 yılında ortaya atılan Doğu Politikası ile içine girilen yumuşama sürecine kadar bu dernekler etkili olmuştur⁴³. Dernekler 1950 yılında yayınladıkları 'Alman Sürgünleri Şartı' ile yaşadıkları entegrasyon sorunlarına vurgu yapmışlar, rövanşist politikalar izlemeyeceklerini taahhüt etmişler ve Avrupa bütünleşmesi sürecine destek vermişlerdir. Bu, izledikleri politikayı yumuşatmakla birlikte, taleplerinden vazgeçemedikleri anlamına gelmektedir. Wolff, Alman hükümetlerinin dış politikasını bu derneklerin yönlendirmesiyle belirlediğini düşünmemek gerektiği kanısındadır, tersine Doğu-Batı ekseninde şekillenen hassas ilişkilere zarar verebileceği düşüncesiyle derneklerin talepleri 1990'lara kadar sürekli baskı altında tutulmaya çalışılmıştır⁴⁴.

Daha sonra etkilerini yitiren dernekler, 1989 yılında kimsenin beklemediği Berlin Duvarı'nın yıkılmasını takiben yeniden faal olmaya başlamıştır. Özellikle 1990 yılında Almanya'nın birleşmesi ödünü karşısında Oder-Neisse hattının kabulü ve Silezya'da kalan topraklardan vazgeçilmesini ihanet olarak değerlendirmişler, buna karşı bir referandum yapılmasına yönelik kampanyalar düzenlemişlerdir. Bu derneklerin içinde ön plana çıkan ise 'Sürgünler Derneği'dir. Ancak bu çabalar sonuç vermeyecektir. Bu sefer, Doğu Politikası'nı ortaya atan sol görüşlüler değil, muhafazakar Şansölye Kohl sınırı kabul ettiklerini açıklayacaktır. Sürgünler Derneği de zamanla bu politikaya uyum gösterecek, Başkanları 1999 yılında Almanların kurdukları ilk üniversite olan Prag'daki Charles Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada geçmişi kabullenmek gerektiğini, sürgün edilenlerin eski ülkelerini sevdiklerini ancak burada yaşayanların da yeniden sürgün edilmelerine karşı olduklarını

⁴³ Wolff (2000), a.g.m., s.10-11.

⁴⁴ Wolff (2010), a.g.m., s.287-293.

açıklamıştır. Derneklerin Südetlere yönelik olarak bölgenin Alman toprağı olduğu ve Çeklerin elinden alınması gerektiğı gibi sert politikaları ise Alman hükümetleri nezdinde kabul görmemiştir⁴⁵.

Bu ülkelerle ikili ilişkilerin düzelmesine rağmen sürgünlerin geri dönmesi, mülklerini geri almaları ya da tazminat verilmesi sorunu çözülememiştir. 1990'lı yıllarda sivil Alman halkın da Nasyonal Sosyalizm'in mağdurları arasında olduğu düşüncesi giderek daha fazla tartışılmaya başlanmıştır. Bu da, sürgün Almanlar meselesinin yeniden canlanmasını sağlamıştır. Almanya-Polonya ilişkilerinde köklü sorunlardan biri tazminat meselesidir. Bir taraftan topraklarını terk etmek durumunda kalan Almanların Polonya'dan talep ettikleri tazminat, öte taraftan ise Polonya devletinin II. Dünya Savaşı için talep ettiği tazminat ikili ilişkileri halen etkilemektedir. Polonya Parlamentosu 2004 yılında sürgünlerin taşınır/taşınmaz malları için herhangi bir ödeme yapmayı reddetmiştir. Üstüne, II. Dünya Savaşı için tazminat talebini oybirliği ile kabul etmiştir. Bu durum, iki devlet hem NATO hem AB üyesi olsa da tarihsel sorunların hala zaman zaman ikili ilişkileri zorladığını göstermektedir. Her ne kadar iki devlet ilerleyen dönemlerde karşılıklı olarak birbirinden tazminat talep etmemeyi garanti etmiş olsa da, Almanya'da faaliyette bulunan 'Preußische Treuhand' (Prusya Yediemini) adlı şirket, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde Polonya'ya karşı tazminat davası açarak ikili ilişkilerde önemli bir tartışmaya sebep olmuştur. Sürgün Almanlar ve mirasçılarının Polonya'ya karşı açtıkları kişisel tazminat talepleri 19 milyar Euro'ya ulaşmıştır. Ancak AİHM, mülkiyet haklarının ihlali gerekçesi ile açılan davaların tümünü reddetmiştir. AİHM, bugünkü Polonya devletinin o dönem Almanya egemenliğinde olan bu topraklar üzerinde hiçbir yasal kontrol ve yetki sahibi olmadığı ve bu nedenle söz konusu zorunlu göçlerden sorumlu tutulamayacağı kararına varmıştır⁴⁶. Hekimler'e göre Berlin, 'Sürgünler Birliği' ve 'Prusya Yediemini' gibi birtakım örgütler vasıtası ile gündeme getirilen tartışmalarda, geri planda kalmayı ve kendisine yakıştırdığı uzlaşmacı aktör sıfatını saklı tutmayı tercih etmektedir. Berlin, müzakereyi öne çıkartmakta, karşılıklı kamuoylarının yakınlaşması fikrine destek

⁴⁵ Wolff (2000), a.g.m., s.10-11.

⁴⁶ Hekimler, a.g.e., s.161-177.

vermektedir. Ortak değerler etrafında bir Avrupa kimliği fikrini öne çıkartmaktadır⁴⁷.

Südet Alman Kültür Derneği ise 1999 yılında ABD'de toprakların geri alınması için dava açmış, Polonya göçmenleri ise iade/tazminat davalarını Polonya Anayasa Mahkemesi'ne taşımıştır. Ayrıca her iki ülke için sürgünlerin haklarının iadesini AB üyelik sürecinin bir şartı olarak öne sürülmesini istemişlerdir. Her ne kadar sosyalist şansölye Schröder derneklerin politikalarını desteklemese de, dernekler özellikle Macaristan ve Estonya'nın gönüllü olarak benzer kanunlar çıkararak sürgünlere haklarını vermesini örnek göstererek ısrarcı olmuşlardır. Ancak bu ısrar Polonya ve Çek Cumhuriyeti'nde yaşayan Alman azınlığı zor durumda bırakmış, hem bu azınlıklar hem ilgili devletler nezdinde tepki doğurmuştur. Sonuç olarak Alman Meclisi, Şansölye Schroeder ve Çek Başbakan Zeman'ın 1997 yılında yaptıkları bir deklarasyonla kararlaştırdıkları karşılıklı özür dileme, Alman azınlığın tanınması ve toprak/tazminat talebinin olmayacağı kararına uzun tartışmalardan sonra onay vermiştir. Diğer taraftan ABD Temsilciler Meclisi 1998 yılında bir karar alarak tüm eski Doğu Bloğu ülkelerine zorla el koydukları mülkleri iade etmeleri ya da makul bir tazminat vermeleri çağrısında bulunmuştur. Avrupa Parlamentosu da 1999 yılında aldığı bir kararla Çek Hükümeti'ne 'Benes Kanunları' ile müsadere ettiği mülkleri tazmin etmesini tavsiye etmiştir⁴⁸.

Çekoslovakya Devlet Başkanı Edward Benes tarafından, Londra'da sürgünde bulunan Çekoslovak Hükümeti'nin de mutabakatı ile geliştirdiği geniş kapsamlı düzenlemeler 'Benes Kanunları' olarak anılmaktadır. Söz konusu kanunlar 1946 yılında Çekoslovak Meclisi'nce kabul edilmiştir. Bu kapsamda Südet Almanlarının yurttaşlıktan çıkarılması, mallarına el konulması, idam ve sürgün edilmeleri söz konusu olmuştur. Benes Kanunları Almanya tarafından 'adaletsiz ve hukuk dışı' olarak değerlendirilirken, Çek Cumhuriyeti tarafından Çekoslovak devletinin yeniden inşasının temel taşlarından bir olarak adeta mitleştirilmiştir. Benes Kanunları Münih Konferansı'nın getirdiği hukuk dışı düzenlemeleri yok sayarak, Çekoslovak devletinin sürekliliğini sağlayan ona yeniden egemenlik sağlayan düzenlemeler

⁴⁷ A.e., s. 595-608.

⁴⁸ Wolff (2010), a.g.m., s.303.

olarak kabul edilmektedir. Söz konusu kararlar sadece Alman azınlığın sürgün edilmesi değildir, ulus-devletin homojen bir nüfus politikası çerçevesinde yeniden inşa edilmesine hizmet etmektedir. Çekoslovak devleti için Alman azınlık bir tehdit olarak algılanmış, savaş sırasında belli bir kesimin işbirliği ve tutumu buna emsal gösterilmiş ve bu şekilde bütün bir ulusal azınlık bu suç ve eylemlerden dolayı mahkum edilmiştir. Bu kimselerin mallarına el konularak ve sürgün edilerek ulus-devletin çıkarlarına hizmet eden homojen bir nüfus yaratılmak istenmiştir. Benes Kanunları var olan statünün de garantisidir. Özellikle Südet Almanları mensubu bazı kimselerin AB hukukuna dayanarak birtakım girişimlerde bulunması, başta mülkiyet olmak üzere bir takım hak arayışlarına girmeleri var olan endişeleri daha da artırmıştır⁴⁹.

Avrupa Parlamentosu'nun aldığı karar ve Çek Başbakanın Alman azınlığı hain olarak nitelendirmesi üzerine Çek-Alman ilişkileri yeniden gerilmiştir. Almanya'da muhalefet lideri Stoiber, Çek Cumhuriyeti'nin Avrupa müktesebatına ve Kopenhag Kriterleri'ne aykırı olan Benes Kanunları'nı kaldırmasını ilişkilerin gelişmesi için önkoşul olarak ortaya koymuş ve iktidara geldiklerinde geçmişten kaçmayacaklarını, tersine hesaplaşacaklarını söylemiştir. Buna karşılık Çek Hükümeti *"sürülen Almanların zaten evlerine dönme arzusunda olduklarını, haksız yere sürülenlerin 100 kişiden fazla olmadığını"* beyan etmiştir⁵⁰.

AB genişlemesi kapsamında Çek mevzuatının AB müktesebatı ile uyumu çerçevesinde mesele, bir Çek-Alman meselesi olmaktan çıkmış, doğrudan AB çatısı altına taşınmıştır⁵¹. Diğer taraftan, AB'nin kişilerin serbest dolaşımı ilkesi sürgünlerin ülkelerine geri dönebilme hakkını ortaya çıkarmış bu da Polonya ve Çek Cumhuriyeti'nde çok ciddi rahatsızlık yaratmıştır. Ancak korkulan olmamış, geri dönüş için ciddi bir talep oluşmamıştır⁵².

Sürgünlerin dernekleri ile Alman devletinin anlaşmazlığa düştüğü bir husus, devletin sürgünlerin geldiği her bölge için ayrı ve çok katmanlı olarak örgütlenmiş olan dernekleri tüm Doğu Avrupa'yı kapsayacak şekilde tek çatı altında toplamak ve yardım bütçelerinde

⁴⁹ A.e., s.302-316.

⁵⁰ A.e., s.304.

⁵¹ Hekimler, a.g.e., s. 302-316.

⁵² Wolff (2000), a.g.m., s.11.

kısıtlamaya gitmek istemesidir. Almanya sürgünlerin eski politikalarını bırakmalarını istemekte ve sürgünü hatırlamayan yeni nesillerle birlikte yeni bir kültürel değişim ortamı yaratmayı hedeflemektedir⁵³. AB içindeki sınır-ötesi işbirliği, atalarının topraklarını görme fırsatı yakalayan sürgünlerin torunları ile evsahipleri arasındaki ilişkileri geliştirmiştir. Bu insanların çoğunun sınırların değiştirilmesi ya da tazminat gibi hedefleri de bulunmamaktadır. Özellikle Polonya'da işbirliği zamanla siyasi alana da yansımış, azınlık partileri Leh partileri ile ortak liste hazırlar hale gelmiştir. Polonya Hükümeti İyi Komşuluk Anlaşması'nın gereklerini iyi niyetle yerine getirmeye çalışarak 1945'ten önce olduğu gibi Almanca eğitiminin yaygınlaşmasına yardım etmiş, radyo televizyon ve gazetelerin yayınlanmasını teşvik etmiş, tarih kitaplarının tarafsız hale getirilmesini sağlamıştır. Bu politikaların sonuç verdiğinin göstergesi ise Almanya'ya göçün azalmasıdır⁵⁴. Yüzyıllardır yaşadıkları Polonya'da Alman, sürgüne gönderildikleri Almanya'da Polonyalı olarak algılanan Silezyalılar, bugün Almanya'nın göçü engelleme ve yerinde destek olma politikası, diğer yandan Polonya'nın Avrupa Birliği sürecinde geliştirdiği ve Avrupa Konseyi standartlarını yakaladığı azınlık hakları sayesinde geçmişe kıyasla çok daha huzurlu bir hayat sürmektedir. Yeni nesiller güven ortamı içinde yaşadıklarından kendilerini Alman ya da Leh olarak değil, Silezyalı olarak tanımlama eğilimindedir⁵⁵. Almanlarla Slavların içiçe geçtiği bu sınır bölgesi, Avrupa Birliği sürecinin etnik gerilimin azaltılmasına sağladığı katkı açısından örnek olmuştur.

Çek Cumhuriyeti'nde ise Almanların dağınık bir halde bulunmaları, örgütlenmelerinin daha zayıf olması ve Alman karşıtı hislerin hem halk hem hükümet bazında sürmesi azınlığın durumunun iyileşmesini zorlaştırmıştır. Diğer taraftan zaten nüfusu çok az kalan Alman azınlık da büyük oranda asimile olmuştur ve bu durum toplumsal çatışmayı önlemesi açısından olumludur⁵⁶.

Alman azınlığın geçmişte, çoğunlukta olmasa da önemli siyasi ve ekonomik güce sahip olduğu bir diğer bölge Baltık ülkeleridir. Bu

⁵³ Wolff (2010), a.g.m., s.297.

⁵⁴ Wolff (2000), a.g.m., s.11-12.

⁵⁵ Kamusella, a.g.m., s.176-180.

⁵⁶ Wolff (2000), a.g.m., s.13-14.

bölgede koloniler kurmuş olan Almanlar toprak sahibi ve yönetici sınıf haline gelmiştir. Rus Çarlığı'nın işgali altında kalan bugünkü Estonya, Letonya ve Litvanya siyasi bağımsızlık mücadelelerini Çarlığa karşı ancak ekonomik bağımsızlıklarını Alman toprak sahiplerine karşı vermişlerdir. Çarlık bu bölgede milliyetçilikleri baskı altına almış, 1864-1904 arasında yerel dillerde yayın yasağı getirmiş, buradaki Alman azınlığa da ajan gözüyle bakmıştır⁵⁷. Bölgede yaşayan Almanlar yüksek etnik bilince sahiptir, hatta Avrupa'daki tüm Almanları 'Alman Halkı' ideali altında birleştirme fikri ilk olarak Riga Almanları arasında ortaya çıkmıştır⁵⁸. Çarlığa karşı mücadelenin önemli bir unsuru olan Almanlar ve Alman dilinin kullanımı, 19. yüzyılın sonlarına doğru Çarlığın bu yoksul halklara bazı siyasi ve kültürel haklar tanımasıyla geri plana itilmiş, Ekim Devrimi'nin etkisi ile de her birinin kendi ulus-devletini kurma idealleri kesin hatlarla ortaya çıkmıştır⁵⁹. Savaş sonrasında burada yaşayan Alman azınlık Sovyetler ile yapılan anlaşma gereği üç çeyrek binyıllık birikimlerini geride bırakarak Polonya tarafına göç ettirilmiştir⁶⁰. Günümüzde Baltık bölgesinde kalan Almanların nüfusu oldukça azdır; Estonya'da 1800, Letonya'da 4000, Litvanya'da 8000 kişi bulunmaktadır, bunların da birçoğu geç dönemde Sovyetler Birliği'nden göçmüştür ve Ruslara karşı uygulanan katı vatandaşlık politikası sebebiyle vatandaşlık hakkından mahrumdur⁶¹.

Romanya'dan da kısaca bahsedilebilir, savaş arası dönemde Almanlar Romanya'da nüfusun %7'sini oluşturmaktadır. Özellikle Transilvanya'da Sibiu gibi kentlerde yoğunlaşan Alman nüfus Nazilere destek vermiş, bedelini ise savaş sonrasında Sovyetler Birliği'ne sürgünle ödemiştir⁶².

Alman kökenli Çariçe Katerina'nın kolonileştirme politikası kapsamında yüzlerce yıl önce Rusya'ya göç etmiş önemli miktarda Volga Almanı ve Büyük Petro'nun kalkınma hamlesinde rol almış Alman

⁵⁷ Geoffrey Alderman, *Ethnic Groups and Political Representation*, New York University Press, New York, 1993, s.279-292.

⁵⁸ Stefan Wolff, "German Minorities in Eastern Europe", *European Integration and the Nationalities Question*, Routledge, 2006, s.142-149.

⁵⁹ Alderman, a.g.e., s.279-292.

⁶⁰ Götz, a.g.m., s.66.

⁶¹ Wolff (2006), a.g.m., s.148-149.

⁶² Götz, a.g.m., s.67.

zanaatkarların torunları da Alman Anayasası gereği vatandaşlık hakkı kazanmıştır. Almanya'ya olan göçe rağmen Asya ülkelerinde halen tarihi Alman azınlıkları bulunmaktadır: Kazakistan'da 700.000, Kırgızistan'da 60.000, Özbekistan'da 40.000, Tacikistan'da 30.000 ve Gürcistan'da 2000. Sibiry'a'da ise iki Alman bölgesi (Oblast) bulunmaktadır⁶³.

Almanya yukarıda sayılan tüm bölgelerde soydaşlarının haklarını savunmuş, etkili bir diaspora politikası izlemiştir. Diğer taraftan Almanya, bu bölgelerden göçle gelen soydaş göçmenler sorunu yaşamıştır. Bu toplulukların Almanya'ya entegrasyonunun yanısıra, terkederek geldikleri ülkelerde de mülkiyet sorunları yaşanmıştır. Sürgün derneklerinin faaliyetlerini anlatırken değinildiği üzere, Almanya başlarda göçü desteklerken, 90'lardan sonra 'yerinde destek' politikası güderek göçün önünü kesmek istemiştir. Federal Almanya 1945-1992 yılları arasında yirmi milyon göçmen ile dünyanın en çok göç alan ülkesi olmuştur. Bunun dokuz milyonu kaybedilen topraklardan gelenler, üç milyonu Doğu Almanya'dan kaçanlardır. 1953 yılında çıkarılan bir kanunla Sovyetler dahil tüm ülkelerden gelecek ve doğuştan elde ettiği Alman vatandaşlığı hakkını kullanmak isteyenlere herkese kapılar açılınca gelenlerin sayısı ise 1,6 milyondur. Bunların önemli bir kısmı ne Almanca bilmekte ne de adetleri Almanya ile uyum göstermektedir, yine de tümünün kabulünde sorun çıkarılmamıştır⁶⁴.

Soğuk Savaşın ortadan kalkması Doğu Bloğunda yaşayanlara seyahat özgürlüğü getirmiş, bu da göç oranını hızla artırmıştır. 1993 yılında Almanlar yaşadıkları ülkelerinden ayrılıp Almanya'ya kitleler halinde taşınmaya başlayınca çıkarılan Savaş Sonuçlarını Telafi Yasası ile Almanya, Alman vatandaşlığına hakkı olan soydaşların bu anayasal hakkını yılda 210.000 kişiyle sınırlamıştır. Alman vatandaşlığına otomatik hak kazanma hakkı iptal edilmiş, etnik Almanlar vatandaşlık için artık evsahibi ülkelerde etnik kökenli ayrımcılığa mazur kaldıklarını, Alman kültürüne, diline ve geleneklerine uzun zamandır devam eden bir yakınlıkları olduğunu ispatlamak zorunda bırakılmıştır. 1996 yılında Almanca dili ve kültürüne ilişkin test yürürlüğe girmiştir. Bu

⁶³ Wolff (2006), a.g.m., s.148-149.

⁶⁴ Schmidt, a.g.m., s.98-100.

değişikliklerden sonra göç 1993'te 220.000'den 1997'de 134.000'e daha sonra 100.000'in altına düşmüştür. Bunların çoğu eski Sovyet ülkelerinden gelmektedir⁶⁵. Bu şekilde hem gerçekten Alman olanların bu haktan yararlanması amaçlanmış, hem entegrasyon sorunları azaltılmış, ancak daha da önemlisi Almanların özellikle Doğu Avrupa'ya terketmeleri önlenmek istenmiştir. Almanya 1990'a kadar uyguladığı politikalarla Doğu Avrupa'daki Alman azınlığı adeta boşaltmıştır⁶⁶. Almanya soydaşlarının göç etmesini engelleyen politikalarla birlikte, yaptığı uluslararası anlaşmalarla bu topluluklarının yaşam koşullarını iyileştirmek için kültürel, ekonomik ve sosyal tedbirler almıştır. Bu yardımlar yalnızca Almanlara değil, yaşadıkları bölgelere ve yerli halka da katkı sağladığı için etnik çatışmanın azalmasında, kalkınmada ve siyasal yapıların güçlenmesinde etkili olmuştur.

Almanya'nın, diasporalara yönelik bir başka tedbiri, 1990 yılında çıkardığı bir yasayla Lehlerin, Çeklerin ve Slovakların her gece evlerine dönmek şartıyla sınırdan 50 km. içeriye kadar olan bölgede çalışmalarına izin vermesidir. Doğal olarak bu yasa sadece Alman kökenlileri kapsamamaktadır, ancak sınır bölgesinde yaşayanların önemli bir bölümünün Alman kökenli olduğu düşünüldüğünde, tedbirin hem soydaş azınlıkları korumak, hem de sınır bölgesinde işbirliğini arttırarak iyi komşuluk ilişkilerini geliştirmek amacıyla olduğu anlaşılmaktadır. Yasa Avrupa Birliği'nin bölgesel, sınır-ötesi işbirliği, serbest dolaşım gibi politikalarıyla da uyumludur. Almanya ayrıca, doğusunda yer alan hemen tüm yeni AB adayı ülkelerle 3 yıllık kotalı işçi kabul anlaşmaları yapmış, bu şekilde hem göçü birleşmiş Almanya'nın ihtiyaçlarına göre planlamış hem de kontrol altına almaya çalışmıştır⁶⁷.

Alman Anayasası'nın 116. Maddesi tüm Alman kökenlilere vatandaşlık hakkı tanımaktadır. Diğer taraftan, doğum yerine bağlı vatandaşlık ilkesi istisnai olarak uygulanmakta, Almanya'da doğan herkes vatandaşlığı otomatik olarak kazanmamaktadır. Bu ise hem evrensel insan hakları hem de Avrupa normlarıyla bir çelişki

⁶⁵ Cordell ve Wolff, a.g.m., s.24-35.

⁶⁶ Schmidt, a.g.m., s.100.

⁶⁷ A.e., s.100.

yaratmaktadır⁶⁸. Almanya'nın Birlik kurallarına ters düştüğü açık olan ve modern hayatın gerekleriyle bağdaşmayan soya dayalı vatandaşlığı sürdürmek zorunda olmasının altında yatan yurtdışında kalmış olan soydaşlar ve topraklar sorunundan başkası değildir. Birliğin demokrasi anlayışına ve göç kurallarına uygun bir toprağa bağlı vatandaşlık ilkesi, bu soydaşların kabulünü zorlaştıracığı gibi, işçi olarak gelmiş ve gelmeye devam eden ve geri dönmeyen göçmenlerin eninde sonunda vatandaşlığa kabulünü getirecektir.

Almanya, 90'larda en az 15 yıldır Almanya'da yaşayan göçmenlere ve çocuklarına kendi vatandaşlıklarını terk etmeleri kaydıyla vatandaşlık hakkı vermiştir. Bununla birlikte bunlardan Almanca bilmelerinin ve Alman kültürü ile bağlarının olmasının istenmemesi soya dayalı vatandaşlık ilkesinin yumuşaması olarak algılanmıştır. Ancak geriye kalanlar için (ki çoğu Türk vatandaşdır) 1997 yılında oturma izni uygulaması başlamıştır⁶⁹. 2000 yılında yürürlüğe giren yeni Alman Yurttaşlık Yasası çifte vatandaşlığı önlediği gibi, aksi durumda cezai yaptırımlar da içermektedir. Esas önemlisi, eyalet yönetimlerinin takdirine bırakılan dil ve kültür sınavını, Almanya'daki ilk kuşağın başarması neredeyse olanaksızdır. Türk hükümetleri ise konuya ilgisiz kalmıştır⁷⁰.

Almanya'nın uyguladığı vatandaşlık politikası, Alman vatandaşlığına geçmeyi, Almanya'da yaşayanların bir süre sonra vatandaşlık hakkını elde ederek topluma entegre olması olarak değil, entegrasyonun son aşaması olarak algılanmaktadır. Alman İçişleri Bakanlığı yayınladığı bir raporda entegrasyonu sosyal değerlere uyum sağlamak, Almanca konuşmak ve abartılı milliyetçi-dinsel davranışlardan kaçınmak olarak tanımlamaktadır. Çifte vatandaşlığın kabul edilmemesi ve Alman vatandaşı olabilmek için gelinen ülkenin vatandaşlığından çıkma zorunluluğu ise ortaya çıkabilecek sadakat ve vatani hizmet sorunlarına bağlanmıştır. Diğer taraftan Polonya vatandaşı olan Alman kökenlilerin durumu her iki ülkenin çifte vatandaşlığa izin vermeyen kanunlarına uygun olmasa da, durum de facto olarak gözardı edilmiştir⁷¹.

⁶⁸ A.e., s.95-96.

⁶⁹ A.e., s.100.

⁷⁰ Aykut Çelebi, *Avrupa: Halkların Siyasal Birliği*, Metis Yayınları, İstanbul, 2002, s.141.

⁷¹ Schmidt, a.g.m., s.102-103.

Almanya II. Dünya Savaşı sonrası artan işgücü ihtiyacı için birçok ülkeden işçi göçü alması ve bu işçi göçünün geri dönüşünün olmamasına rağmen 2001 yılına kadar bir göç ülkesi olduğunu kabul etmemiştir. Almanya’da özellikle göçmen işçilerin kurumsal ayrımcılığa tabi tutuldukları görülmektedir⁷². Göçmenlerin çift dilli olmaları, toplumun çift kültüre sahip olması vb. durumlar Alman toplumunda bir değer olarak görülmemektedir. Birçok işyerinde akıcı bir Almanca gerekmez iken mükemmel bir Almanca işe alımda ön koşul olarak aranmaktadır. Kısacası Alman toplumu geniş ölçüde homojen bir toplum olma yönünde organize olmuştur. Çok-kültürlü toplum realitesi dikkate alınmamaktadır⁷³.

Mungan’a göre; Alman dış politikasında uluslararası ilişkilerde dile getirilen ‘ulusal azınlıklar’ yerine bilinçli şekilde ‘halk grupları’ kavramı kullanılmaktadır. Halk grupları kavramı 1. Dünya Savaşı’ndan sonra soydaş azınlık olarak başka devletlerin sınırları içinde yaşamak zorunda kalan Almanlar için kullanılmıştır. Ulus-devletlerin yerine bu etnik topluluklar koyulmakta ve bu topluluklar için toprak talebinde bulunmaktadır. Halk gruplarının bu devletlerin üzerinde yaşadıkları, esas olanın soy bağı olduğu ve bunun zamanın geçici düzenlemelerinden bağımsız ve daha anlamlı bir özellik olduğu öne sürülmektedir. Bu anlayıştan yola çıkarak, yeniden kaynaşmaya engel olan sınırların kaldırılması talep edilmektedir. Mungan’a göre, özellikle Alman sağının belirli kesimlerinde ciddiyetle izlenen bu siyasi anlayış, Avrupa’da hakim olan mevcut devlet anlayışına savaş açmış bulunmaktadır. Hedef, Avrupa’nın Almanya etrafında ‘etnik ada devletlere’ bölünmesidir. Almanya’nın dış politikası bu hedef etrafında şekillenmektedir. Almanya bu amacına ulaşmak için sadece Almanca konuşan azınlıkları değil tüm azınlıkları kullanmaktadır. Devlet, kişiler ve örgütler yolu ile çeşitli ülkelerdeki halk grupları çalışmalarını finanse etmekte ancak her zaman perde arkasında kalmayı yeğlemektedir⁷⁴.

⁷² Hansfried Kellner, Hans-Georg Soeffner, “Almanya’da Kültürel Küreselleşme”, *Bir Küre Bin Bir Küreselleşme Çağdaş Dünyada Kültürel Çeşitlilik*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003, s.148.

⁷³ Nesrin Akıncı Çötök, *Çokkültürlülük, Kültürlerarasılık ve Entegrasyon Tartışmaları Bağlamında Alman Eğitiminde Türk Öğrenciler: Bremen Örneği*, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s.41-51.

⁷⁴ Belgin Mungan, *Avrupa’nın Etnik Parselasyonu*, YGS Yayınları, İstanbul, 1998, s.9-14.

Stresemann, Adeneaur gibi Alman siyasetçiler kaybedilen savaşların sonucunda yitirdikleri haklarını geri almak için 'Avrupalılaştırma' siyaseti güdecektir. Almanya'nın kendine olan güveni ise ancak yeniden birleşme sonrasında gelmiştir. Fülberth'e göre Almanlar Avrupa devletlerinin federal bir yapıya evrilmesini ve etnik temelde bölgeselleşmesini amaçlamıştır. Yugoslavya konusunda da kendi stratejisini sürdürmüş, parçalanan devletleri tanımakta yalnız kalmamak için diğer ülkeleri de kendi çizgilerine çekmeye çalışmıştır. Bunun bedeli olarak ise, Maastricht Anlaşması'nı imzalamış, Euro'ya onay vermiş, kendi para birimini feda ederek İrlanda, Sicilya, Portekiz gibi ülke ve bölgelerin ortak bütçeden ödediklerinden fazla pay almalarını göze almıştır. Maastricht sonrasında ise, ilk bakışta üye devletler arasında eşitliğin olduğu ancak aslında Almanya'nın yönlendirmesiyle hareket etmekte olan bir Avrupa bütünleşmesi oluşturulmuştur. Yalnız bazı tavizler verilmesi gerekmiş, kaybedilen bölgelerin ilhaki bir yandan artık düşünülemez hale gelirken, diğer yandan bunun Birliğin yapısı içinde gereksizliğine de inanılmıştır⁷⁵.

Avrupa kıtasında 1848-2000 yılları arasında yaşanan irredantist çatışmaları incelemiş olan Kornprobst, II. Dünya Savaşı'ndan sonra dramatik bir değişiklik olduğunu ortaya koymuştur. Savaş öncesindeki anlaşmazlıklarda güç kullanımına ya da rızaya dayalı olarak, büyük ölçüde toprak kazanımı gerçekleşirken, savaş sonrasında hemen hiçbir toprak kaybı yaşanmadığı ve hemen tüm anlaşmazlıkların ya işbirliği içinde ya da toprak talebinin geri çekilmesiyle çözüldüğü görülmektedir⁷⁶. Buradan anlaşılan devletler hukukunun getirdiği güç kullanma yasağının işe yaradığı ve irredantist eğilimleri neredeyse ortadan kaldırdığıdır. Diğer taraftan bu, ulusların sınırlarla örtüşmesinin gerçekleştiği anlamına gelmemektedir. Ancak sorunlar giderek barışçıl yöntemlerle çözülmektedir. Bu barışçıl çözümlerde kullanılan formül toprak bütünlüğünün tanınması ve karşılığında azınlık haklarının bölgesel özerkliğe varan bir yelpazede genişletilmesidir. 1969 yılında Avusturya, İtalya'nın Güney Tiro'l'daki egemenliğini kabul etmiş, Federal Almanya Demokratik Almanya, Polonya ve Sovyetler

⁷⁵ Georg Fülberth, "Maastricht - Bir Alman Blöfü", *Avrupa'nın Etnik Parselasyonu*, YGS Yayınları, İstanbul, 1998, s.151-163.

⁷⁶ Markus Kornprobst, *Irredentism in European Politics*, Cambridge University Press, New York, 2008, s.15.

Birliği ile sınırlarını 1970'lerin başında kabul etmiş, İtalya ve Yugoslavya Trieste üzerindeki anlaşmazlıklarını 1975'te çözmüş, Yunanistan Arnavutluk ve Kıbrıs üzerindeki taleplerinden 1980'lerin ortasında vazgeçmiş, Estonya-Rusya ve Letonya-Rusya arasındaki sınır anlaşmazlıkları ve İrlanda-İngiltere arasındaki sınır anlaşmazlığı 1990'larda sona ermiřtir⁷⁷.

Sonuç

Soydaş azınlık politikalarının ortaya çıkması, I. Dünya Savaşı ertesinde Almanya'nın izlediği politikalara dayanmaktadır. Almanya II. Dünya Savaşı ertesinde toprak kayıplarının telafisinin mümkün olmadığını anlamış, en azından bölünmüşlük durumunu ortadan kaldırmak ve bunun olumsuz etkilerini azaltabilmek adına bir çözüm aramıştır. Üye devletler arasında benzer diaspora politikasına sahip olan ülkeler Avusturya ve Macaristan'dır. Bu ülkelerin aynı zamanda dünya savaşlarını kaybeden ülkeler olduğunu hatırlatmaya gerek yoktur. Bu diaspora politikalarının temelini 'yurtiçinde mümkün olduğu kadar liberal bir ulusal azınlık politikası izlemek', 'göçmenleri azınlıklardan ayırmak' ve 'soydaşlarla sınır-ötesi ilişkileri geliştirmek' oluşturmaktadır. Alman hükümetlerine göre Birlik politikaları sayesinde, sınırların belirsizleştiği ve halkların kaynaştığı bir coğrafyada kaybedilen topraklar önemsiz hale gelecektir.

Bu ülkeler AB'nin politikalarına yön veren üye devletler olarak Birlik politikalarında da benzer bir yaklaşımın benimsenmesi için çaba göstermektedir. Almanya'nın öncülüğünü yaptığı bu diaspora politikalarında farklılıklar da söz konusu olmaktadır: özellikle Macaristan'ın Almanya'nın aksine 'belirgin' diaspora politikaları izlemesi, iç siyasette kullanılmak üzere irredantizme yorulabilecek çıkışlar yapması özellikle Alman sol partilerin eleştirisine maruz kalmaktadır. Diğer taraftan Almanya ve Avusturya arasında başta Güney Tirol sorunu olmak üzere birçok bölgede başarılı olmuş bir ortaklık söz konusudur. Bugün gelinen noktada Avrupa'da birçok devletin toprak bütünlüğü ve egemenlik ilkesinin getirdiği kısıtlamaların etrafından dolaşmak için soydaş azınlık politikaları

⁷⁷ A.e., s.15.

izlediği görülmektedir. Bu politikalar giderek devletler hukukunda yeni bir hak kategorisi yaratacak gibi gözükmetedir.

Avrupa bütünleşmesi sürecinden sonra Doğu Avrupa'da yaşayan Alman azınlığın nüfusunda artış olmuştur. Bu artış her ne kadar Alman azınlığın savaştan önceki nüfusuyla karşılaştırıldığında önemsiz de olsa, bütünleşme sürecinin diaspora sorununun çözümüne sağladığı katkıyı göstermesi açısından anlamlıdır. Doğu Avrupa'da geçmişte önemli çatışmalar yaratmış olan Alman azınlıklar günümüzde uyum içinde yaşamaktadır. Diğer taraftan, AB'nin kişilerin serbest dolaşımı ilkesi sürgünlerin ülkelerine geri dönebilme hakkını ortaya çıkarmış, bu da ilgili ülkelerde endişe yaratmıştır. Ancak geri dönüş için fazla bir talep oluşmamıştır. Yine de bu talebin şu ana kadar ortaya çıkmamış olması gelecekte gerçekleşmeyeceği anlamına gelmemektedir, önemli olan bunun hukuken mümkün hale gelmiş olmasıdır. Almanya ve Avusturya için asıl kazanım da budur.

Kaynakça

Akıncı Çötök, Nesrin, *Çokkültürlülük, Kültürlerarasılık ve Entegrasyon Tartışmaları Bağlamında Alman Eğitiminde Türk Öğrenciler: Bremen Örneği*, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Alcock, Antony, "Trentino and Tyrol", *Europe and Ethnicity*, Routhledge, 1996.

Alderman, Geoffrey, *Ethnic Groups and Political Representation*, New York University Press, New York 1993.

Atılğan, Meral, "Avrupa Birliği, Azınlık Hakları ve Türkiye", *Türk İdare Dergisi*, <http://www.tid.gov.tr/Makaleler/M.Atılğan%2043-66.doc>

Başkan, Argun, "Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri ve Azınlık Hakları", <http://www.kaffed.org/bilgi-belge/insan-haklari/item/2-avrupa-birligi-turkiye-iliskileri-ve-azinlik-haklari.html>

Boz, Erdoğan, "Bireysel ve Kolektif Haklar Bağlamında Azınlık Hakları", *Nart Dergisi*, 84, <http://kaffed.org/index.php/bilgi-belge/insan-haklari/item/744-bireysel-ve-kolektif-haklar-ba%C4%9Fflam%C4%B1nda-az%C4%B1nl%C4%B1k-haklar%C4%B1.html>

Brubaker, Rogers, "Accidental Diasporas and External Homelands in Central and Eastern Europe: Past and Present", *Political Sciences Series*, 71, Institut for Advanced Studies, Vienna, 2000, s.9-12.

Brubaker, Rogers, *Nationalism reframed*, Cambridge University Press, 1996.

Cordell, Karl ve Wolff, Stefan, "Germany as a Kin-state The Development and Implementation of a Norm-consistent External Minority Policy towards Central and Eastern Europe", *Nationalities Papers*, 35/2, Routhledge, 2007, s.24-35.

Çelebi, Aykut, *Avrupa: Halkların Siyasal Birliği*, Metis Yayınları, İstanbul, 2002.

Dinan, Desmond, *Avrupa Birliği Tarihi*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2008.

Fülberth, Georg, "Maastricht - Bir Alman Blöfü", *Avrupa'nın Etnik Parselasyonu*, YGS Yayınları, İstanbul, 1998, s.151-163.

Götz, Norbert, "German-Speaking People and German Heritage", *Heimat Abroad*, University of Michigan Press, 2010.

Hekimler, Oktay, *Avrupa Entegrasyonu Bağlamında Almanya'nın Yeni Doğu Politikası*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Jesih, Boris, "The Slovene Minority in Austria", *Ethnicity and Democratisation in the New Europe*, Routhledge, 1999, s.106-116.

Judson, Pieter, "When is a diaspora not a diaspora?", *Heimat Abroad*, University of Michigan Press, 2010.

Kaiser-Pehlivanoglu, Bianca, *Germany's Commitment to and Impact on European Integration*, Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 1998.

Kamusella, Tomasz ve Sullivan, Terry, "The Germans of Upper Silesia", *Ethnicity and Democratisation in the New Europe*, Routhledge, 1999, s.169-175.

Kellner, Hansfried ve Soeffner, Hans-Georg, "Almanya'da Kültürel Küreselleşme", *Bir Küre Bin Bir Küreselleşme Çağdaş Dünyada Kültürel Çeşitlilik*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003.

Koralka, Jiri, "Nationality representation in Bohemia, Moravia and Austrian Silesia, 1848-1914", *Governments, Ethnic Groups and Political Representation*, New York University Press, New York, 1993, s.85-123.

Kornprobst, Markus, *Irredentism in European Politics*, Cambridge University Press, New York, 2008.

Mazower, Mark, *Karanlık Kıta Avrupa'nın 20. Yüzyılı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s.56-66.

Mungan, Belgin, *Avrupa'nın Etnik Parselasyonu*, YGS Yayınları, İstanbul, 1998, s.9-14.

Preece, Jennifer J., "Minority Rights in Europe: from Westphalia to Helsinki", *Review of International Studies*, 23/ 1, 1997, s.76-82.

Renouvin, Pierre, *I. Dünya Savaşı*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.

Schafft, Kai A. ve Kulcsár, László J., "The Demography of Race and Ethnicity in Hungary", *The International Handbook of the Demography of Race and Ethnicity*, Springer, London, 2015.

Schmidt, Sandra, "New ethnic minorities in Germany", *Ethnicity and Democratisation in the New Europe*, Routledge, 1999, s.91-105.

Sharp, Alan, "Ethnic nationalism", *Europe and Ethnicity*, Routledge, 1996, s.10-30.

Tunç, Hasan, "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1/2, Ankara, 2004, s.181-238.

Wolff, Stefan, "From Irredentism to Constructive Reconciliation?", CISS/ISA Conference in Washington DC, 28-29 Ağustos 2000.

Wolff, Stefan, "German Minorities in Eastern Europe", *European Integration and the Nationalities Question*, Routledge, 2006.

Wolff, Stefan, "The Boundaries of Germanness", *Heimat Abroad*, University of Michigan Press, 2010, s.287-291.

Yılmaz, Gözde, "Avrupa'da Azınlıklar ve Azınlık Hakları", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 14/2, 2015, s.109-122.